

Kulturmiljø	Marienburg
Landskabstype	Ager, bakkeland og overdrev
Tema	Landbrug og bebyggelse
Tid	1790-1880, samt 1880-i dag
Emne	Herregårde

Hovedtræk:

Kulturmiljøets hovedtræk er de af herregårdsanlæggets bygninger, der knytter sig til alléaksen: portalen ud til Grønsundvej, de to huse ved siden af og bindingsværkshuse indenfor portalen, på hver side af alléen, samt herregårdens portbygning og længer. Herudover parken med svungne stier, kanaler, søer og broer, ishus, monumenter og Jagthytten samt det tidligere hollænderi, en anselig stråttækt bindingsværksbygning, der i dag udgør godsets hovedbygning og ligger vest for akse. Sydvest for hovedanlægget ligger forpagtergården, Egelykke, og denne indgår i kulturmiljøets hovedtræk ligesom de herregårdsmarker, den ligger i.

Alléen fra landevejen og ned til forpagtergården udgør en parallelforskudt fortsættelse af herregårdshalléen længere mod nordøst og står markant i de store herregårdsmarker, ligesom forpagtergårdens facade mod samme allé understøtter de store linjer i tid og sted.

Sammenhæng med:

Nordfelt, Klintholm, Liselund, Damsholte kirke.

Bevaringstilstand:

Marienburg, som det står i dag, er generelt godt bevaret i teknisk forstand og i henhold til sin oprindelige detaljering og materialer. Den lille hytte på volden er dog ved at falde sammen. Avlsgården er i anvendelse, hvilket den bærer præg af med enkelte ombygninger af facaderne i form af større portåbninger m.v. og slid på bygningerne. Parkanlæggets bærende ide, nemlig at være en romantisk ramme om en hovedbygning og alléaksens slutpunkt, savnes med nedrivningen af hovedbygningen fra 1855.

Egelykkes langside mod vest fremstår velbevaret med hesteomgang og bindingsværksfacader, men udgør i dag kun halvdelen af det oprindelige anlæg. Stråtaget er heller ikke bevaret, og der er foretaget ombygninger på gårdsiden.

Bærende bevaringsværdier:

De bærende bevaringsværdier udgøres af ledene i akseforløbet: portalen med husene på hver side samt de to bindingsværkshuse indenfor portalen, alléen, som går mellem portalen og herregården samt herregårdens ældste bygningsdele: hollænderi, portbygning og de to længer på hver side af gårdspladsen. Herudover parkanlægget i naturromantisk stil og Jagthytten, volden og ishuse/hytten på den.

Avlsgårdens ældste dele øst for hovedgården, samt forpagtergården, Egelykke, sydøst for selve herregården.

Herregårdslandskabet med store marker, der sikrer den frie sigtelinje fra herregården til Damsholte Kirke og de frie sigtelinjer fra landevejen til herregården er væsentlige landskabstræk at bevare, ligesom alléerne omkring forpagtergården Egelykkes marker og den frie udsigt mellem træerne til forpagtergården er væsentlige landskabstræk. Også stendigerne omkring skovstykkerne og mellem markerne har bærende bevaringsværdi.

Skovstykker afgrænser de store marker og danner ramme om kulturmiljøet. Småhuse knytter sig til skovstykkerne, enten som skovhuse eller Doktorbakken, en svejserinspireret villa, bygget af Marienborg for den lokale læge. Villaen er en arkitektonisk pendant til Jagthyttens i parken, og begge villaer er bevaringsværdige bygninger, der understøtter herregårdsmiljøet, ligesom skovhusene ved Nylukke og smedjen og de øvrige bygninger overfor portalen.

Afgrænsning:

I sydvest og sydøst afgrænses kulturmiljøet visuelt af skovstykket på Lerbæk bakker, Nylukke Skov og Grønved Skov. De to sidstnævnte skove danner rumlig indramning af de store herregårdsmarker sydvest for landevejen, ligesom skovstykket på Lerbæk Bakker nord for landevejen, som har samme visuelt afgrænsende karakter. I dette område afgrænses kulturmiljøet af terrænet, så kigget henover den lavtliggende bebyggelse, Lerbæk, til herregården indbefattes.

I nordvest er det veje med træækker, der afgrænser kulturmiljøet som markante overgangsled i landskabet: vejen nordøst for herregårdsanlæg og kirke, og vejen fra portalen, forbi smedjen. Herefter følges det levende hegn vest for Kimergård, rundt om Storkeskov, indbefattende Egelykke. I nordvest afgrænser markerne nord for Gammel Dyrehave og parken. Derved inkluderes ”Jagthyttens”, have med gange og vandløb og bro, inspektørbolig, driftsbygninger, hvor der i nyeste tid har været udstillinger, nuværende godsejerbolig og iskælder.

Herudover indgår lægevillaen på Doktorbakken, småhusene i kanten af Nylukke Skovs nordvendte skovbryn, smedjen på sydøstsiden af Grønsundvej (Rødehuse) og forpagtergården Egelykke i kulturmiljøet.

Sårbarhedsvurdering:

Flere af produktionsbygningerne er tømt for oprindelige funktioner og kan derfor være sårbare overfor nedrivning eller gennemgribende tilpasning til nye funktioner. Der er ingen bygningsfredninger på hverken herregårdsanlæg, park, forpagtergård eller øvrige ejendomme. Det nuværende godsejerpar har 2003 iværksat en reovering af parken med udgangspunkt i resterne af den oprindelige park.

Alléerne syd og vest for Egelykke er sårbare overfor yderligere fældning af allétræer, ligesom jorderne er sårbare overfor strukturændringer i driften. I den forbindelse er sigtelinjer og udsyn til herregård sårbare.

Fed = beskrivende for dette km.

Unik – Sjælden – Repræsentativ – **Egnsspecifik** – **Fungerende** – Autentisk - **Historisk kildeværdi** Oplevelsesværdi – **Identitetsværdi** – **Fortælle værdi** – **Diversitet** – Homogenitet – Sammenhæng med naturgrundlag

Naturgrundlag

Marienborg ligger i et morænelandskab med langstrakte bakkestrøg, hvor der også er større dalstrøg. Dalstrøgene er del af den vandfyldte dal, som udgøres af Stege Nor og fortsætter mod vest i Røddinge sø.

Landskab

Godslandskabet har store vidder og udsigt til Nylukke Skov, Gammel Dyrehave og Røddinge Sø. Marienborgs herregårdslandskab veksler mellem skov, park, mose, mark og eng. Bygningerne følger sig ind i det småbakkede terræn, men ligger lidt højere end det flade landskab omkring, så komplekset ses fra næsten alle verdenshjørner, hvis ikke skovstykker afbryder sigtelinjen - i nord skjules det af parken.

På ageren dyrkes korn - og i de våde områder afgrøder tilpasset marginaljorder. Der er græsningsarealer, hvor den drænedede Askeby – Røddinge Sø har ligget. Derved har området kunnet indgå i godsets drift. I de landskabelige linjer markerer godsets store produktionsbygninger sig samt alléer, park, skov og dyrehave.

Alléen fra portalen til herregården er endnu ganske ung og markerer sig dermed endnu ikke i så høj grad. Den er imidlertid firradet og en efterfølger til den tidligere firradede elmeallé. Med tiden vil den udgøre et væsentligt element i landskabet.

Kulturhistorie

Marienburg gods opstod ved krongodssalget 1769 af landsbyerne Æbelnæs, Lind, Sprove, Røddinge, Rytsebæk, Neble og Lendemarke. Det lykkedes ikke bønderne i området at købe jorden, så gods nr. 1. blev solgt samlet til anden side.

I 1776 opkøbtes Marienburg af slægten Bosc de la Calmette, som gik i gang med ombygning samt anlæggelsen af Marienburg Park, der også ses i dag.

Parken blev anlagt i naturromantisk stil med sjældne træer, svungne stier, kanaler og broer, men blev i 1800-tallet nedprioriteret. Mange elementer fra parkens storhedstid kan dog stadig ses.

Kammerherre G.P.A.B. de la Calmette blev den første registrerede arkæolog på Møn, da han kort før år 1800 udgravede dobbeltjættestuen Klekkendehøj ved Røddinge Sø.

I skoven umiddelbart nordvest for godset, ”Kløvervænget”, ses en langdysse fra Bondestenalderen. Det er gennem tiderne blevet diskuteret, om det var Calmette, der opførte denne dysse af sten fra omkringliggende storstensgrave. Det synes mest sandsynligt, at dyssen er ægte - den er dog antageligt blevet restaureret på kammerherrens regning.

1821 skiftede Marienburg ejer, da hofjægermester P.A. Tutein købte godset. Tutein opførte i 1855 en ny hovedbygning i italienskinspireret stil. Denne bygning blev revet ned i 1984 af ejeren. I 1825 havde Tutein også opført Hollænderiet som driftsbygning for godsets mejeri. Denne bygning er i dag godsets hovedbygning. Under Tutein anlagdes Marienburg Teglværk, der fungerede frem til 1930'erne. Da blev de store områder ved Røddinge Sø drænet, så jorden kunne inddrages. Dette areal indgår i dag i godslandskabets fysiske struktur.

Marienburg har haft en afgørende indflydelse på Møns kulturhistoriske værdier. Parken virkede omkring 1800 som inspirationskilde – en position som Liselund hurtigt overtog. Parken blev op til 1970'erne brugt som udflugtsmål af stegenserne, som cyklede af sted til parken med kaffekurv. Kunstnergruppen, Decenter, flyttede til Marienburg omkring 1970 efter invitation fra greve Peter Moltke. Decenter fik indflydelse på Møns kunstnerliv, idet flere kunstnere fik knyttet deres virke til Marienburg – heri blandt Elsa Gress og hendes mand Clifford Wright, der boede i Jagthyttten i Marienburg Park. Denne bygning ses bagerst i parken, opført i en svejtsisk inspireret stil.

Driften på Marienburg skiftede i 1998 fra malkekvæg til svineproduktion. Jagten i Dyrehaven og mange af de tidligere funktionærboliger er udlejet - fx Doktorbakken, Jagthyttten, småhuse ved Nygårde skov og boliger på forpagtergården, Egelykke.

Før krongodssalget i 1769 lå embedsmandsædet Nygårde her, opført i 1680'erne under den på Møn så berygtede S.C. von Plessen, chef for den kgl. Hestgarde.

Arkitektur

Marienburg markerer sig ved landevejen ved en portal. Motivet fra Marienborgs nabo, Damsholte kirke, med to mindre huse, der danner port om indgangen til hovedanlægget, gentages ved Marienburg. De to bygningsanlægs arkitektur understøtter hinanden og udgør et særligt indslag på hovedvejsstrækningen.

Portalen er sammenbygget med to små huse – symmetrisk med et på hver side – mens selve portalen er trukket tilbage fra vejflugten, så der opstår en lille forplads. Overfor - på den anden side af vejen - ligger en lavtliggende, hvid bygning med søjlebåret overdækning, diagonalt på krydset. Det er den tidligere smedje.

Aksen er hovedstruktur i herregårdsanlægget og påbegyndes ved den klassicistiske, kvaderinddelte portbygning mellem de to porthuse i hvid puds med halvvalmede røde teglstenstage. Mønstret, med to huse på hver side af aksens, gentages af to bindingsværkshuse indenfor portbygningen og fortsætter i en firradet allé. Fra alléen og bygningsanlægget er der udsigt til Damsholte kirke, som nærmest ligger på marken, oppe ved landevejen.

Ved mødet med hovedanlægget - som står gult med hvidpudsede hjørneliséner og rødt tegltag - markeres aksens af den store gavlkvist midt i portbygningen. Aksen ledes gennem portbuen for at slutte i gårdrummet - lige indenfor portbygningen. To sidebygninger flankerer gårdrummet, den ene noget længere end den anden. Herefter opløses den faste figur, og den romantiske haves bløde linjer tager over.

Herregårdsanlægget er bygningsmæssigt opdelt: avlslængerne ligger øst for hovedanlægget og består af de ældste længer i gule sten med halvvalmede, store tage, mens nogle moderne haller ligger længere mod vest - på den anden side af alléen. Vest for alléen, nærmere hovedanlægget, ligger en stråtekt bindingsværksbygning, Hollænderiet, som i dag benyttes til hovedbygning. Bygningen ligger fri af aksestrukturen og opleves, set fra parken, som et romantisk indslag i randen af parken, ligesom det svejtsisk inspirerede hus, lidt længere mod nord.

Trafikken ledes væk fra aksens lige før en lille bro over til hovedanlægget og føres hen mod avlsgården. Set herfra danner Hollænderiet og den stensatte bro en helhed. Vejen går mod nordøst forbi avlsgården ud ad en ny allé, der går langs en stor støbt grav/møddingplads. Ser man gennem alléen den anden vej, fortsætter forløbet ind mellem bygningerne, som flot ligger med gavlene til på hver side.

På den anden side af Marienburg - som sidevej til hovedvejen og i forlængelse af aksens - går en vej med vejtræer på hver side mod Sønder Frenderup. Denne vej er dog undertonet i forhold til sidevejen længere mod syd, som går som en ret linje ud i landskabet og udgør en markant allé. Alléen fører til forpagtergården Egelykke under Marienburg, som ligger inde på marken mellem to skovstykker. Gården er velbevaret udadtil, og en hesteomgang og de små glughuller i langfacaden fanger blikket.

Ud til landevejen, højt på hjørnet syd for Marienburg, ligger en villa mellem træerne. Det er Doktorvillaen, som arkitektonisk er nært beslægtet med svejtserhuset i parken. Den markant høje beliggenhed forenes flot med den særlige arkitektur. Overfor går vejen op til nogle mindre huse under Marienburg, beliggende i skovbrynet af Nylukke Skov. Landskabet er i øvrigt kendetegnet af de mange mindre skovstykker, der bryder markerne op og underdeler landskabet - lidt ulig andre herregårdslandskaber.